

CARTEA ȘI DETRACȚORII EI

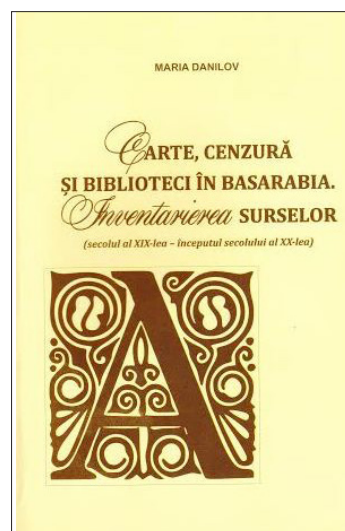
Doctor în istorie **Ion Valer XENOFONTOV**

Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut) a AȘM

Pornind de la constatarea sugestivă a lui Francis Bacon că „unii gustă cărțile, alții le înghit, puțini sunt cei care le mestecă și le digeră”, vom afirma că în prezent asistăm în mod direct sau indirect la o reevaluare a lecturilor. Ceea ce era foarte prestigios, cartea, întâmpină o concurență acerbă în era informațională, în lumea necuprinsă a ciberneticii și a inteligenței artificiale. Se resimte tendința de a colecta cărți și în format digital, pe un computer, e-reader sau orice alt dispozitiv tehnologic ce permite stocarea și păstrarea tipăriturilor. Dar se pare că atâta timp cât va exista omul, ca ființă creatoare, va exista și mesajul „însuflețit”, acela pe care îl poate transmite incomensurabil cartea. Limbajul verbal și cel nonverbal al cărții în egală măsură pot decodifica stări de spirit și contexte în care a fost creată scrierea.

Pentru laborioasa cercetătoare Maria Danilov, doctor în istorie (2004), Cartea este însăși Viața. Poate conferența ore întregi cu multă pasiune despre cartea veche din Basarabia anilor 1812–1917. Promovează cartea, o cunoaște în profunzime, o studiază și o repune în circuitul științific pentru a-i reda noi sensuri și abordări în secolul XXI, „secolul nervozității” sau „secolul exploziei informaționale”. Cel mai important lucru din această activitate profesională cărturărească este faptul că lucrările abordate de Maria Danilov sunt inventariate cu probitate profesională. Prin aceasta se facilitează în termeni expresivi cunoașterea în complexitate a perioadei vizate în Basarabia, ceea ce este absolut necesar pentru o studiere profundă a mediului intelectual și a realităților istorice ale acesteia.

În contextul dat se înscrie și recenta apariție editorială a Mariei Danilov *Carte, cenzură și biblioteci în Basarabia. Inventarierea surselor (secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)* (Chișinău, 2016). E o lucrare *vademecum* în itinerarul cognitiv prin lumea cărții editate, cenzurate și depozitate în Basarabia țaristă. Cartea reflectă ca o oglindă activitatea deținătorilor de patrimoniu livresc, a elitei intelectuale din regiune, a creatorilor (colecționarilor), valorile comensurabile create și transmise de marele personalități de epocă pentru generații. Sunt analizate, totodată, și focarele de cultură, de circulație a cărților. Este dimensiunea care formează, în opinia autoarei, unitatea spirituală a neamului nostru (p. 7).

Maria DANILOV. *Carte, cenzură și biblioteci în Basarabia. Inventarierea surselor (secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*. Chișinău: SA „Tipografia Reclama”, 2016, 300 p.

Demersul istoriografic al subiectului analizat este segmentat de către cercetătoare în patru etape distincte ce relevă spiritul epocii asupra cărții, cenzurii și bibliotecii din spațiul pruto-nistean (p. 11-25). Basarabia, zonă de frontieră în sud-vestul Imperiului Rus, a fost inclusă în sfera de preocupare a serviciilor de cenzură duhovnicească și civilă, responsabile în mod exclusiv de cartea străină (p. 26-36). La fondarea Bibliotecii Publice din Chișinău s-a obținut permisiunea instanțelor de cenzură de a aduce cărți românești pentru completarea fondului de carte, însă acestea au fost supuse cenzurii și pe parcursul unui an au fost reținute în regim de carantină (p. 45). Pe baza materialelor de arhivă, M. Danilov constată că majoritatea celor care aduceau cărți „de peste Prut” erau boieri „supuși ai Moldovei” sau cei din Basarabia (p. 36). Printre cei mai reprezentativi cenzori cu funcții speciale pentru publicații de limbă română a fost Gh. V. Madan care avea numele conspirativ «Заграничный» (p. 53).

Lipsa unor instituții de cultură, cum sunt bibliotecile, periclitează indubitabil mediul socioeducațional și științific. În 1865, Alexandru Hâjdău (1811–1872), unul de in fondatorii basarabeni ai Academiei Române, vorbea despre realitățile mediului educațional

și științific din spațiul pruto-nistean de la mijlocul secolului al XIX-lea: „...trăind într-o astfel de țară fără carte cum este Basarabia, unde deloc nu sunt biblioteci, fiindcă eu nu consider biblioteca «o colecție de romane și nuvele», e foarte dificil să faci cercetări științifice” (p. 7). Din acest considerent, prin înființarea la 19 august 1832 a primei instituții oficiale de acest gen – Biblioteca Publică din Chișinău –, care deținea la sfârșitul anului 1833 doar 552 de volume, se poate marca un punct de reper istoric în mediul științific al Basarabiei. Bibliotecile private ale marilor cărturari de epocă erau mai complexe decât cele publice. Însă unele biblioteci boierești, reprezentând patrimoniul bibliofil integral al lui Alexandru Hâjdău, Constantin Stamati, Constantin Tufescu, Ștefan Gonata, Pavel Leonard, Paul Gore ș.a. au fost pierdute pentru umanitate (p. 58-207). Vom menționa doar faptul că biblioteca privată a lui Alexandru Hâjdău era estimată la 4 000 de volume, dintre care circa 2 000 au fost pregătite pentru a fi donate Academiei Române.

De o valoare incontestabilă sunt bibliotecile parohiale și protopopești din Basarabia analizate cu acribie profesională de Maria Danilov (p. 208-222). Autoarea constată că multe din aceste cărți identificate erau de până la anexarea Basarabiei în 1812. Fondul de carte al acestui gen de biblioteci era constituit, *in grosso modo*, din specificul activității instituțiilor religioase: literatură religioasă, de lectură duhovnicească, din scrierea Sfinților Părinți, din cărți de învățătură, de predici etc. Spre deosebire de bibliotecile parohiale basarabene constituite ante 1812 și formate pe parcursul timpului din cărți românești selectate din întregul spațiu românesc, cele protopopești, fondate de Sfântul Sinod de la Sankt Petersburg în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după modele analogice din guberniile rusești, au fost completate în exclusivitate cu literatură religioasă din tipografiile sinodale ale Moscovei sau din cele din Sankt Petersburg (p. 211). Cele mai bogate biblioteci parohiale erau la catedrala din Bălți și la biserica din Florești (jud. Soroca), iar din cele protopopești – biblioteca din județul Tighina, formată din 1 200 de volume (470 de titluri) (p. 225).

Arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului, Pavel Lebedev (1871–1882) a întreprins o serie de acțiuni ce aveau menirea să înlocuiască cărțile românești, sustrase din biserici, cu cele din tiparnițele sinodale (p. 222-225).

La sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, în Basarabia s-a acumulat un fond bogat de carte, teaurizate în colecții și biblioteci ale

unor muzee sau societăți cultural-științifice. Cea mai reprezentativă dintre acestea era Comisia Gubernială Științifică a Arhivelor din Basarabia (instituție căreia regretatul istoric Ion Jarcuțchi i-a consacrat o monografie valoroasă), constituită în 1898 la Chișinău. Instituția respectivă, de altfel, era singura care întreținea legături oficiale cu Academia Română. În cadrul Comisiei funcționa o bibliotecă formată din donațiile membrilor acestei instituții, din bibliotecile lor private, din volume primite de la diferite societăți din Rusia, literatură științifică editată de Academia Română (p. 227-237), în total circa 1120 de cărți și publicații periodice. Cartea românească din cadrul Comisiei era formată din 179 de volume (139 de titluri) (p. 237). În anul 1900, Comisia a editat primul volum de studii documentare de istorie locală (p. 231).

Potrivit Mariei Danilov, biblioteca Societății Istoric-Arheologice Bisericești din Basarabia includea 1 041 de titluri (1 578 de volume), majoritatea în limbile slavonă și/sau rusă, apoi în limba română. Exista și un număr infim de lucrări în limbile elină, latină, germană, italiană, franceză, sârbă și ebraică (p. 238-245).

Prin urmare, cartea din Basarabia țaristă, după cum se poate deduce din analiza minuțioasă a subiectului cercetat de Maria Danilov, a avut, din păcate, mai mulți detractori decât prieteni. Susținută, întreținută și promovată de elita culturală basarabeană, ea nu avea un circuit și o cunoaștere de masă. Numărul de analfabeți în Basarabia era unul dintre cele mai mari din Rusia țaristă. Dacă în secolul al XIX-lea țărani din țările baltice cu o mână țineau coarnele taurului și cu alta arau, atunci țaranul basarabean ținea cu ambele mâini coarnele vitelor pentru lucrarea pământului. În 1897 în Basarabia știutorii de carte reprezentau 15,6% din numărul total al populației provinciei, proporția respectivă în Rusia fiind de 21,1%, iar în guberniile europene ale Rusiei – 22,9%. Basarabia se afla pe poziția a 45-a printre cele 50 de gubernii din partea europeană a imperiului.

Pe parcurs, instituțiile specializate în întreținerea cărții au avut și ele de suferit de pe urma conflictelor militare (cele două războaie mondiale), cataclismelor naturale (cutremure, incendii), factorilor politici (de menționat rolul nefast pe care l-a avut regimul politic sovietic asupra literaturii de „sorginte burgheză”). Rolul Mariei Danilov a fost de recuperare a patrimoniului bogat de cărți pe care l-a avut Basarabia în perioada vizată. Iar prin acest fapt s-a dezvoltat o lume a contrastelor; a celor care au susținut cartea, însă și a celor care au minimalizat acest factor de cultură spirituală.